

vorom koji je nastojao pobijediti tamu diskriminacije svjetlošću dostojanstva: jer ono jedino što čovjeku ostaje na ovom svijetu njegovo je dostojanstvo, koje mu omogućuje da na samom kraju pristupi Onomu zbog koga uopće možemo govoriti o čovjeku kao biću dostojanstva, a ne samo o čovjeku kao razumskoj životinji. Čovjek je puno više od svojih bioloških i psiholoških osnova — on je osoba te kao takav u današnjem svijetu zavrjeduje slavu, poštovanje, a samim time i naglasak na tome da on uistinu kao biće nema cijene. Upravo su to zahtjevi koje nalaže personalizam, a koje je taj međunarodni znanstveni skup nastojao ponovo oživjeti i promovirati.

Marija Meštrović

Anto Gavrić i Marina Novina (ur.), *Aktualnost srednjovjekovne filozofije: Tomo Vereš kao inspiracija: Zbornik radova*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, 2018, 272 str.

Zbornik *Aktualnost srednjovjekovne filozofije: Tomo Vereš kao inspiracija* okuplja članke izložene na istoimenom znanstvenom skupu, održanom 2013. godine povodom desetogodišnje obljetnice smrti Tome Vereša. Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu ima bogatu izdavačku djelatnost, unutar koje je ovaj zbornik trideset i druga knjiga u Filozofskom nizu. Zbornik sadržava sedamnaest članaka, uz prigodno obraćanje kardinala Cottiera, koji se je prisjetio povijesne zgode koja uključuje Tomu Vereša i njihove zajedničke ljubavi spram Andeoskoga Naučitelja.

Ukratko ćemo prikazati priloge koji krase ovaj zbornik. Prvi je prilog Barbare Ćuk pod naslovom *Što je srednjovjekovna filozofija?* (str. 15–27). Autorica jasno ističe dinamiku odnosa između

srednjovjekovne filozofije i teologije, to jest razuma i vjere, ne bi li jasnije pružila uvid u to što bi to bila srednjovjekovna filozofija. Ćuk jasno i pomoću brojnih bibliografskih izvora donosi pregled autora i tradicija koje su nastojale proniknuti u srednjovjekovnu misao, od pariške racionalističke struje proučavanja srednjovjekovne filozofije, koja je započela u 19. stoljeću, do pitanja o kršćanskoj filozofiji, koju je potaknuo Etienne Gilson početkom 20. stoljeća. Sumirano, Ćuk donosi metafizofski diskurs o postojanju, identitetu i ključnim značajkama srednjovjekovne filozofije, ne bi li to “povezala” s filozofskom mišlju Tome Vereša.

Anto Gavrić donosi prilog *Zašto proučavati srednjovjekovnu filozofiju?* (str. 29–44). Autor u svojevrsnom nagovoru na filozofiju nastoji pružiti pregled mnogih humanističkih i renesansnih predrasuda koje su kultivirali o srednjem vijeku i njegovim intelektualnim dostignućima kako bi ukazao na drugačiju “sliku” toga perioda. Gavrić se tako osvrće na brojna intelektualna, tehnička i umjetnička dostignuća da bi ukazao na bogatstvo i prinudio na proučavanje filozofske baštine koju su kultivirali brojni redovnici, arapski i židovski intelektualci — ne zaboravljajući Tomu Vereša i njegov doprinos pri proučavanju srednjovjekovne filozofije u Hrvata.

U zbornik je uvršten i članak Sergia Thomasa Bonina naslovljen *Je li potrebna tomistička filozofija?* (str. 45–59). Autor diferencira između teološke i filozofske dimenzije u opusu Tome Akvinskoga, pokušavajući pružiti odgovor na pitanje kojemu od ta dva “vidika” treba dati prednost u proučavanju Akvinčeva opusa. U osamostaljivanju tomističke filozofije, Bonino ukazuje na pogubnost i štetu učinjenu za razumijevanje čitavoga tomističkoga korpusa, s obzirom na to kako se taj isti korpus

treba prvenstveno promatrati s teološkoga vidika.

Pokojni kardinal Georges Cottier pridonio je prilogom *Zauzetost učiteljstva za svetog Tomu u Fides et ratio* (str. 61–78). Autor pruža pregled zalaganja za Tomin nauk kroz mnoštvo crkvenih dokumenata enciklika (*Aeterni Patris, Fides et Ratio*), apostolskoga pisma (*Lumen Ecclesiae*) te dogmatske konstitucije (*Dei Filibus*), ukazujući na to kako se crkveno učiteljstvo odnosilo spram filozofije, u nastojanju da se istakne komplementarni odnos filozofije i teologije kroz povijest crkvenih dokumenata.

U zbornik je uvršten i članak Rudia Imbacha *Biblija i filozofija: Razmatranja povjesničara srednjovjekovne filozofije* (str. 79–89). Autor propituje sadržaj Biblije pod filozofskim vidikom, tražeći poticaje za bavljenje filozofijom unutar Svetoga pisma. Imbach se posebno osvrće na odnos grčke filozofije i vjere te kroz brojne primjere nastoji simbolične poruke kršćanstva protumačiti kroz filozofsku problematiku — ukazujući na njihovu združenost. Usmjerujući raspravu pod obzor srednjega vijeka, autor zaključuje da između Biblije i srednjovjekovne filozofije postoji interaktivna dijalektička uzajamnost.

O sakramentalnoj teologiji Huga od Sv. Viktora (str. 91–96) naziv je priloga koji je proizišao iz pera Ivice Raguža. U prikazu sakramentologije Huga od Svetoga Viktora autor se osvrće na djelo *De Sacramentis Christianae fidei*, gdje Hugo promišlja sakramente kroz Platonovu trodijelnu strukturu duše. U sklopu te trodijelne podjele, Raguž ističe zbog čega su ustanovljeni sakramenti te važnost i doseg Hugove sakramentologije primjenjuje na suvremena društvena zbivanja.

Ivan Zelić pridonio je prilogom *Neke posebnosti srednjovjekovne logike* (str. 97–110). Članak naglašava neistraženost srednjovjekovne logike s obzi-

rom na to kako je sustavno istraživanje srednjovjekovne logike započeto tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Autor ističe tematske faze u srednjovjekovnoj logici — posebnu pažnju pridajući istraživanju svojstva termina — supoziciji te problematici konsekvencija. Ne izostaje ni isticanje položaja logike u korpusu srednjovjekovnih znanosti te komparacija zajedničkih karakteristika srednjovjekovne logike i suvremene filozofije jezika i logike.

Problematika odnosa vjere i razuma svoje korijene zadobila je unutar srednjovjekovnih rasprava, no njezina relevantnost vidljiva je i danas unutar specijaliziranosti odnosa znanosti i religije. Nikola Stanković u članku *Uvjeti suglasja razuma i vjere* (str. 111–120) kroz brojne povijesne primjere izražava komplementarnost razuma i vjera, ali i filozofsku argumentaciju koja treba razriješiti prividni konflikt koji postoji između razuma i vjere.

Borislav Dadić u svojem prilogu *Princip individuacije u srednjovjekovnoj metafizičkoj misli* (str. 121–141) dotiče se nejasnoće određivanja načela individuacije unutar hilemorfističkoga sustava. U razrješenju te problematike autor je ponudio detaljan povijesni, ali i argumentacijski prikaz mogućih rješenja. Naime, načelo individuacije može biti aktualizirano kroz akcidente, materiju, formu, *haecceitas* ili u spoju materije i forme.

Tomislav Kovač donosi prilog *Mjesto filozofije i teologije u kršćansko–muslimanskom dijalogu u srednjem vijeku i danas* (str. 143–169). Autor u svojem radu izlaže i kritizira ustanovljenje predrasude koje postoje o kršćansko–islamskim odnosima u srednjem vijeku te iznosi tematsku problematiku koju pronalazimo u islamskoj filozofiji i teologiji — poput odnosa ljudske slobode i Božje svemoći, pitanje o stvorenosti ili

ne stvorenosti Kurana kao riječi Božje te odnos razuma i vjere.

Josip Talanga u prilogu *Utjecaj skolastike na Descartesovo esse obiectivum* (str.171–183) razlaže interakciju skolastičke baštine i Descartesovo filozofsko pojmovlje, ujedno uspoređujući dominantne skolastičke autore i njihove priručnike. Autor propitkuje na koji je način Descartes koristio skolastičke pojmove, usmjerujući svoju raspravu na analizu objektivnoga bitka unutar tomističke i skotističke filozofije, ne bi li razmrsio u kakvoj su interakciji s Descartesovim *esse obiectivum*.

Verbum Menti: Toma Akvinski i Lonergan (str. 185–196) članak je Dalibora Renića. Autor izlaže epistemološku misao Tome Akvinskoga kako bi ukazao na Lonerganov doprinos u razumijevanju spoznajnoga procesa Tome Akvinskoga i uloge unutarnje riječi. Lonerganova interpretacija kroz *verbum mentis* postaje ključni dio Akvinčeve spoznajne teorije, koju Renić dovodi u raspravu sa suvremenim epistemološkim problemima i temama.

U zbornik je uvršten i članak Ivana Kordića *Johannes B. Lotz između Tome Akvinskog i Martina Heideggera* (str. 197–208). Autor nastoji prikazati misao Johannes B. Lotza kao svojevrsni dijalog između dva velika mislioca, Heideggera i Akvinca. Osvrćući se na tomističku metafiziku i Heideggerovo promišljanje bitka, Lotz se prikazuje kao intelektualni most koji spaja srednjovjekovna teološko–filozofska promišljanja i suvremene rasprave o vjeri popraćene propitkivanjem teologije kao znanosti.

Željko Pavić prilaže članak naslova “*Prekomjerno autoritarno osiljenje*” teologije teologa u odnosu na “svetu nauku” i filozofiju: *Akvinčeva obrana izvorno shvaćene teologije i filozofije u razumijevanju Tome Vereša* (str. 209–233). Autor izlaže srednjovjekovno diferenciranje filozofije i teologije u korpusu Tome

Akvinskoga, razlikujući njihove podmete te dosege naravne i nadnaravne spoznaje, da bi kroz tu razliku istaknuo Vereševu kritiku “teologije teologa” te istaknuo komplementarni odnos filozofije i “svete nauke”.

Vladimir Premec u članku *Toma — Marx — Vereš* (str. 235–246) prikazuje neposredni i posredni odnos između tri spomenuta mislioca. Autor prilaže korespondenciju koja čitatelju donosi uvid u prevodenje Akvinčevih tekstova u Jugoslaviji, poveznicu ontoloških relacija kod Akvinca i Marxa, a posljednje je poglavlje posvećeno Tomi Verešu i njegovu angažmanu u dijalogu između kršćanske i marksističke misli.

Sljedeći prilog donosi Draženko Tomić pod naslovom *Neoskolastičnost filozofskog voluntarizma Bonifaca Badrova?* (str. 247–258). Autor ukratko izlaže Badrovljev povijesni prikaz filozofskih gledišta o volji i voluntarističkim sustavima, iznosi Badrovljevo definiranje volje te analizira međuovisnost volje s razumom, navikama i ostalim ljudskim sposobnostima, što naposljetku dovodi do kratke komparacije ljudske i Božanske volje.

Posljednji je prilog u zborniku *Srednjovjekovna filozofija u hrvatskoj katoličkoj periodici od 1910. do 2012. godine* (str. 259— 272) Ivana Šestaka. Autor donosi sustavni stogodišnji (kronološki ali i tematski) pregled članaka srednjovjekovne filozofije unutar učilišnih časopisa kao što su *Bogoslovska smotra*, *Život — Obnovljeni Život*, *Nova revija*, *Crkva u svijetu* te časopis *Jukić*.

Zbornik svojim bogatim sadržajem i mnogobrojnim temama predstavlja veliki doprinos svim studentima i angažiranim stručnjacima zainteresiranima za proučavanje srednjovjekovne filozofije.

Karlo Seke